

Bojtor István

Dr. Koncz Sándor közegyházi szolgálata

[A Napút e számának bevezetőjében utaltam a 2013-ban megrendezett „Válság és váltás...” konferenciára. Itt is megjegyzem: szándékunk az volt, hogy Dr. Koncz Sándor teológiailag, tudományosan megalapozott, „értelmes hit, cselekvő erkölcs” üzeneteit áttekintsük, „hittel és humorral” magatartását a mára értelmezzük. A hangulat megidézése érdekében, a most közölt írások kapcsán is érdemes megnézni az internetes közvetítést: www.tit.hu (Nyitó oldal, ajánljuk...)

Konferenciánk második napján, a közvetítés jóvoltából, külön is tisztelettel köszöntöttem azokat is, akik szerettek volna jelen lenni, ám ezt nem tehették... Az aznapi és az időeltérés miatt később érkező reagálásomból tudtuk meg, hogy hazánkban, Európában, Amerikában és Ausztráliában is többen, olykor gyülekezeti közösségekben követték az eseményeket...

Itt is megismétlem, hogy megköszöntük és most is köszönöm az akkori Nemzeti Kulturális Alap és a Tiszáninnyi Református Egyházkerület támogatását. Természetesen külön megköszöntem az Alsóvadászi Református Gyülekezet segítségét, köszöntöttem a jelenlévő Küldöttséget... A konferenciát persze áhítattal kezdtünk, a második napot az „Ó, Sion, ébredj, töltsd be küldetésed” kezdetű, 397. énekünkkel nyitottuk meg.

...és elindítottam egy kezdeményezést. Mostanában a temetéseken nem énekelnek, néma temetések vannak. Én pedig azt szeretném, hogy felénekeltek legyenek. Ahogyan gyermekkoromban, Alsóvadászon ezt megtanultam: elől ment a kórus, aztán végig zengett az ének a temetőkertig, az elhantolás idején is... (A konferencia egyik előadója Dr. Harsányi Ádám kardiológus is kitalálta ennek egy változatát – és a bridzspartik mellé népdaléneklési összejöveteleket szervez.) Azt mondtam, indítsuk újra a gondolatot: „Néma temetések? Felénekeltek életetek!” Énekeljünk fel a múlt üzenetét!

„Misszió a Tiszán innen” címmel jelent meg Bojtor István nagytiszteletű úr remek könyve, amit lassan már azért nehéz olvasnom, mert majdnem minden sorát aláhúztam. Ezt a könyvet sokan ismerik és tisztelik. Egy nagyon nehéz korszakot írt le benne, kitűnő stílussal, alaposan. És jöttek a meglepetések: kiderült, hogy Bojtor István nagytiszteletű úr író, regények sorát jelentette meg egymás után. KG]

Koncz Sándor sárospataki volt, ezért bevezetőül néhány mondatot Sárospatakról, hogy miként festett ez a kisváros 1949-53 között. Ebben a kisvárosban mindenki mindent tudott mindenkiről. Tovább is adták a híreket, kicsit megszépítve vagy nem. De minden értelmiségi pataki büszke volt arra, hogy ő Patakon lakik. Patak a hagyományok és a jövődölések, a jövődölátások városa.

Egyszerre konzervatív és haladó szellemű. És még annyit, hogy a sárospataki híres temetőről írott könyvben Koncz Sándor neve is olvasható. Erdélyiek így írták vagy írják a sírhantra vagy a fejfára: „Itt várja Jézusát”.

Koncz Sándor közéleti missziója. Ezt a nehéz kérdést három témakörben igyekszem összefoglalni; először mint teológiai tanár, azután mint lelkipásztor, és merem így fogalmazni

– lehet, hogy újként hangzik –, hogy Koncz Sándor mint teológus, de még jobb így fogalmazni: mint reformátor.

A teológiai tanár. Először Debrecenben hallgattam 1950 márciusában magántanári előadását a tudományegyetem teológiai fakultásán. Egy végtelenül izgalmas témában, aminek a címe: Az egyház. A lényegére ma is emlékszem, hogy Jézus Krisztus az egyházban jelenik meg, amit hit által tudunk elfogadni. Másodjára, hogy ötünket Debrecenből eltávolítottak és Sárospatak fogadott be, itt jegyeztem Koncz Sándor előadását, aki újszövetséges volt, de az Ószövetséget is tanította, a Genézis 4-et exegetálta és applikálta, és a mondatai belénk ivódtak egy életre. Már a Mennyben hallgathatja csupán ezeket a szavakat, melyek nem dicséretetek, hanem tények. Örökre emlékezetes például, amikor arról beszélt, hogy Isten lehajol Kainhoz, és szóhoz engedi jutni, szóhoz juttatja Kaint, a gyilkost. És a lelki gondozásnak az Alfája – mondta Koncz Sándor, és akkor tanultam meg, hát tanulni kell – meghallgatni a másikat. Ez a legnehezebb feladat, hallgatni. Ezt ő magára is vonatkoztatta, mert amikor először jelentkeztem nála kollokviumra, és vártam, hogy felvet egy témát, ő előbb a szüleim, a testvéreim, a lelkiállapotom, a családi helyzetem, a terveim, az anyagi gondjaim felől érdeklődött. És ez, ugye, mindnyájunkat szíven ütött, mert másokat is kikérdezett kollokvium előtt. És van-e már olyan valaki, akivel úgy képzeled, hogy együtt járod majd végig az élet útját? Azután rátértünk a tárgyra, és mint diák úgy emlékszem vissza, hogy amikor kijöttünk az órájáról vagy a vizsgájáról, felülvélve jöttünk ki, hogy van egy professzor, aki a mi életünkkel és sorsunkkal is törődik. Nemcsak az én sorsom érdekelte, hanem minden diákot végigkérdezett. Ez volt Koncz Sándor közéleti missziója. Az ő javaslatára ült össze, Sárospatakon először, a református evangélisták munkaközössége. És nehéz kérdésekkel vívódott akkor a Teológia. Például ilyennel is, hogy tanítsunk-e német nyelvet vagy ne, mert Németország egy fasiszta állam, és hát mi nem akarunk hozzá csatlakozni. Koncz Sándor megoldotta a nagy kérdést, nem tudom, hány órás vita után: „Kedves kollégák, hát tanítsunk keletnémet nyelvet!”. Úgyhogy keletnémet nyelvet tanultunk a sárospataki teológián... De elhangzott valami nagyon fontos is ezen a munkaközösségi megbeszélésen, amiről Benke Györgytől tudunk. Ő idézi Mátyás professzort, Újszászi professzor urat és Nagy Barnát, akik azt vallották, hogy a Teológia az ige teológiája legyen. A Teológia az az intézmény, ahol az Isten által elhívott fiatalokat a Krisztusban

való hitben, majd a tudományban megerősítjük, és a mindennapi életre felkészítjük. És kiküldjük őket az élő vagy halott vagy haldokló gyülekezetbe, egy olyan világba, ahol mindenki ellene van az Evangéliumnak, egy agnosztikus, marxista világba. Ez a missziói területe a teológusoknak. Amint hallottuk tegnap többször is, a Teológiát az állam kérésére, az egyházkormányzat javaslatára, 1951 nyarán megszüntették. A hivatalos egyházkormányzat nagyon örült a Teológia megszüntetésének, mondván, hogy ezzel megújítjuk az egyházat, vagy tovább újítjuk az egyházat. Továbbá, ha Patakon és Pápán megszűnik a Teológia, az még gazdaságos is, jobban tudunk takarékoskodni. Vagyis a megszüntetés nagyszerű dolog! A tanárok másként vélekedtek – a diákok is –, s azt mondogatták, hogy olyanok vagyunk, mint egy partra vetett hal. Utaztak, mentek, Koncz Sándor is, Miskolcra, Budapestre, egyházi és állami illetékesekhez, hogy megmentse a Teológiát. És Koncz parázs vitát folytatott Péter János püspökkel, aki később külügyminiszter lett. A Teológiát nem lehetett megmenteni. A pataki teológusok már elmentek Debrecenbe, de amikor hallották, hogy az egyházkerület ragaszkodik a Teológiájához, visszajöttek. És ebben a feszült helyzetben reggelenként Koncz Sándor tartotta az áhítatokat a diákok számára. És mint a gazdasági választmány elnöke, hozzáfogott a Teológia fölszámolásához. Amikor megtudta, hogy 1951. október 5-én házasságot kötöttem, megkérdezte, hogy van-e ágyam meg szekrényem. Gyakorlati ember voltam, mondtam, ágyunk az nincsen. Szekrény sincs természetesen, asztal sincsen. „Nem baj – mondta erre ő –, most ürítjük ki a teológiai szobákat.” Egy ágyat, szekrényt és asztalt kaptunk tőle. És még egy év belöldi ösztöndíjat is kaptam, ami ötévi sárospataki segédlelkészi szolgálatra nyúlt. Nagy megtiszteltetésnek éreztem, mégis nehéz volt elfogadni. Harsányi Ilona, Koncz Sándorné időnként bejárt a parókiára, hogy a harmóniumon gyakoroljon, és megkért, hogy segítsék az egyházzenei fölkészítésében. Segítettem. Koncz Sándorról mint teológiai tanárról csak pillanatfelvételeket őrzök.

Koncz Sándor a lelkipásztor. 1953. január 1-jétől került vagy nevezték ki vagy választották Alsóvadászra lelkipásztornak. A fiatalabbak kedvéért elmondom, hogy a lelkipásztor választás nem a gyülekezet, hanem az állam hatáskörébe tartozott, és Koncz Sándornak azt mondta az állam, hogy mehatsz Alsóvadászra. De fontos tudni az előzményeket is. Azt, hogy 1951-ben, majd 1955-ben ismét Miskolcra hívták, szülővárosába, a diósgyőri gyülekezetbe. Az állam és az egyház azonban drasztikusan nemet mondott. Azt is tudni illik, hogy amikor 1957-ben visszaállították a Tiszáninneri egyházkerületet, az egész kerület lelkipásztorai olyan egységesen állottak Koncz Sándor püspökké választása mellett, hogy talán azóta sem volt ilyen egységes az egyházmegye. Az állam azonban ismét nemet mondott. 1964-ben újra mellé álltunk, hogy mi püspöknek szeretnénk őt. A válasz megint csak nem volt. És még volt egy lehetőség, az utolsó lehetőség, 1977-ben: teológusokkal, illetve lelkipásztor testvérekkel Budapestre utaztunk, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökéhez, ahol azonban nagyon röviden elintézték bennünket. Nem engedték, hogy Koncz Sándor püspök lehessen. Ennek dokumentumait a göncruszkai gyülekezetnél ki is nyomtatták, azzal a reménységgel, hogy Koncz Sándor lesz a püspök. Alsóvadászon a beiktatásáról a püspök és az esperes tüntetőleg távol maradt. A dobszai Tóth Lajos lelkész iktatta be. Nagyon sok lelkipásztor megjelent. Látták az elhanya-

golt parókiát, a falról leszakadt vakolatot, az omladozó műemlék épületet, és közvetlenül az épület előtt az alsóvadászi termelősövetkezet birkanyájának hatalmas trágyadombja búzlótt. A lelkipásztorok ezután csak annyit mondtak: „Koncz Sándor, hát téged megdöglögni küldtek ide”. Bocsánat a rokonságtól, a jelenlévőktől, történelmet idézek. Nem döglött bele. Látogatta a gyülekezetet, megszerette a gyülekezetet, melynek tagjai nagytiszteletű úrnak szólították. A fejkendő asszonyok bejártak a parókiára. A kérge tenyerű paraszttal éppen úgy beszélt, mint a tudósokkal. Úgy képzelték, hogy Koncz Sándort lelakatolt börtönbe zárják Alsóvadászon, ahol majd eltemeti a feledésnek meg a falnak a pora. És ehelyett az alsóvadászi parókia missziói centrum lett. Tény. Elment a híre Koncz Sándornak, és jöttek a hívek, és zárandokoltunk Alsóvadászra. Most látom, amikor néha az íróasztal mellett ülök mint nyugalmazott lelkipásztor, hogy ha jön valaki, nagyon zavar. És most döbbenek rá, hogy Koncz Sándorhoz bárki bármikor elmehetett Alsóvadászra, tanácsot kérni vagy pici, rövidletű örömeiről és hosszantartó bánatairól beszámolni. Akkor Harsányi Ilona és Koncz Sándor abbahagyott minden munkát. Szinte kitüntetésnek vették, hogy meglátogattuk őket. Meghallgatott bennünket, tanácsolt nekünk. Föl sem vetődött – érti, aki érti, nem érti, aki nem érti –, hogy valamiféle „Koncz Sándor baráti kör” alakuljon ki. Nem. Egy testvérhez, a lelki atyánkhöz jártunk oda, szükségünk volt rá. És hálát adtunk az Úrnak, hogy őt adta. Nemcsak otthon ült, hanem levelezett Magyarországgal, Németországgal, Amerikával, Afrikával is, ott Schweitzer Albert, a Nobel-díjas misszionárius volt a levelezőpartnerem. Nemcsak levelezett, hanem hívogatott is. Sokakat hívogatott szolgálni, ígét hirdetni. Niemöller német hitvallót, aki Amerikában is elismert professzor volt, és másokat. 1956-ban, az Egyházak Világtanácsának galyatetői bizottsági gyűlésén elmondta, mennyire örülne, ha az egyház őt is kiküldené külföldre tanulmányútra, hiszen beszél angol meg keletnémet nyelven... Természetesen erről szó sem lehetett. Szívesen hívott volna meg külföldi előadókat, de azt sem engedték. A nagyokat sem. Nem tudom, itt van-e még Szabó Dániel. Őt is meghívta. Abban az időben ez egy külön csoda volt: Szabó Dánielt kicsapták a Teológiáról, mert odaállt mellé, más lelkipásztorokkal együtt. Egy deklasszált ember volt. És ő meghívja. Természetesen a meghívásnak nem tehetett eleget. Miután látta az egyházkormányzat és az állami hatóság is, hogy teológiailag, politikailag – elvileg – nem tudnak elbánni Koncz Sándorral, mert az általa vasérvekkel, vaslogikával előadott tények megcáfolhatatlanok, fegyelmet indítottak ellene. Fegyelmet indítottak ellene, parancsszóra. Nagyon szerettük az öreg Farkas Elek esperes urat, ő elment Debrecenbe a püspökhöz, a püspök leszidta, hogy már megint mi van Abaújban. Ő megígérte, hogy rendet csinál. Behívatott bennünket és mondta, fiaim, nem tudok rajtatok segíteni. Kiadták neki, hogy Koncz Sándor ellen fegyelmet kell indítani, mert ilyet mondott egy konferencián: „Hát, itt mellébeszélések voltak, szelíd füllentések voltak, és ocsmány hazugságok voltak. Nehéz témák, amit beszéltek. De hát, ez úgy történt, hogy átbeszéltek az átbeszélést.” Ezt beleírták a róla szóló jelentésbe a konferencia után. Megindult ellene az eljárás. Őt bocsánatkérésre kötelezték, bocsánatot kért mindenkitől, akit megbántott, de amit mondott, azt nem vonta vissza. És még hozzátette, hogy „Kedves egyházkormányzat, szeretném tudni, hogy most fegyelmi eljárás lesz majd ellenem, vagy kegyelmi eljárás. Tessenek eldönteni!”

Szerette a szójátékokat. Fegyelmi vagy kegyelmi. Nehezebb eset volt 1963-ban, 64-ben, amikor Benkő György esperes úr indított fegyelmit ellene, az állam- és egyházellenes Koncz Sándor ellen, mert abban az időben állam és egyház eléggé összefonódott egymással. Az esperes körbejárta az abaúji egyházmegyét, és azt mondta, hogy minden lelkipásztort maga mellé állít, és mindenkit Koncz Sándorral szembe fordít. És az egyházmegyei jogtanácsosnak – akinek a neve dr. Kormány Károly, és történetesen a sógorom – átadta a feljelentést ezzel a mondattal: „Konczot pedig ki kell nyírni”. A jogász keresztyén ember volt, és miután átnézte az iratokat, azt mondta: „Vannak itt azért olyan dolgok, állam- és vallásellenesek, amik nem egészen világosak. Kérjük meg Koncz Sándort, hogy fejtsse ki, hogy értette ezeket a részeket és mondatokat.” Koncz Sándor kifejtette, hogy értette ezeket a mondatokat, amire a választott egyházmegyei jogász azt mondta, hogy sajnos ezek alapján nem tud fegyelmit indítani ellene. Az esperes nem nyugodott, átadta az ügyet a zempléni bíróságnak, a zempléni bíróság meg továbbadta a hevesi bíróságnak. És végül egy békepap, Dabóczy István, a Borsod megyei Bíróság elnöke, egy kicsikét büszkén mondta, hogy a Koncz Sándor ügyét ő fejezte be, ő mondta, hogy vége, be kell fejezni. Hát így zajlott a fegyelmi Koncz Sándor lelkipásztornak.

Végül a reformer Koncz Sándor teológiája. Emlékeztetek rá – főleg a fiatalokat, akik nem éltek abban a korban –, hogy a kommunizmus idején háromféle módon élt az egyház. Voltak a hagyományos keresztyének, engedték a hatvanéves néniket, hadd menjenek templomba. Ez a hagyományos történelmi egyház. Másik a hitvalló egyház, melynek álláspontja szerint az egyház dolga nem az, hogy kiszolgálja az államot, hanem hogy azt képviselje, amit az Úr mond. Istennek kell engedni, nem az embereknek. És volt a békepapság – rólu sokat írtak '90 után –, akik azt mondták, hogy csak úgy tudjuk megmenti az egyházat, ha feladjuk lelki és anyagi értékeinket. Ha kicsik leszünk, akkor nem bántanak bennünket. Tanuljunk meg kicsik lenni. Koncz Sándor nem tanult meg kicsi lenni. Ő vallotta a Krisztust. Két irányzat volt a kelet-európai államokban; egy állammal lojalitásos irányzat és egy hitvalló irányzat. Koncz Sándor teológiáját négy pontban próbálom összefoglalni. Először is – ezek súlyos szavak voltak abban az időben – a kommunizmust és a szocializmust faktumként fogadta el – amely azonban mulandó. Holott akik foglalkoztak a marxizmussal, úgy tanulták, tudták, hogy a marxizmus a filozófiák csúcса, ezen túl nincs semmi, és a kommunizmus nem mulandó. Ez államellenes kijelentés. De neki ez volt a teológiája, le is írta. A kommunizmust elfogadjuk, Istentől rendelt képződmény, ami mulandó. Teológiájának második lényeges pontja az volt, hogy ha az egyházi vezetőséget az állam választja és nem a gyülekezetek, szegényt hoznak az Úr Jézus Krisztusra. A harmadik lényeges momentum – amire én csak öt év múlva döbbsentem rá –, hogy a kommunizmus sem egy fix eszme, hanem állandóan mozgó, változó eszme. Rajk László például hol kommunista, hol amerikai kém – meg is ölték, aztán elnézést kértek, kiderült, hogy ő mégis egy becsületes komcsi, kiásták és ünnepelték. Szóval a kommunizmus egy mozgó irányzat. És Koncz Sándornak az volt a véleménye, hogy az állam úgy formálja a marxizmust, ahogy akarja, de az egyház ne kövesse egy hamis exegézissel, egy hamis történetfilozófiával a kommunizmus hangulatváltozásait. Mert az az Evangélium meggyalázása. A negyedik tétele pedig az volt – vagy

időszerű ma, vagy nem, nem tudom –, hogy az egyháznak teológiai és missziói korrekcióra van szüksége.

Befejezésül még néhány mondat. Koncz Sándor egy fénylő csillag volt. Ezt nem érzelmesen mondom, hanem reálisan. Az ellenségei próbálták befeketíteni. Hogy lehetett őt befeketíteni és megcsúfolni? Ezt írta le Koncz Sándor, őt idézem, és megfigyelhetik, hogy minden szónak súlya van: „az alsóvadász – tehát nem felsővadász, kérem, mert erről volt szó, hogy őt csak Alsóvadászra tették, nem is Felsővadászra – az alsóvadász deklasszált – nem tudom, hogy ki deklasszáta, de hivatalosan ez volt a vélemény, hogy deklasszált – lelkipásztor nem Kierkegaard tudósa, hanem egy falusi lelkész, kitergette a saját sérelmeit.” Az ellenség ezt mondta róla. Ezzel szemben azonban van egy-két tény, ami tény. Az egyik az a tény, hogy őt valamikor Budapestre hívta Kádár Imre színházigazgató, író, aki a kommunizmus ellen írt cikket, aztán átváltott, a marxizmust tanította, s mint főegyházi megbízott és Fekete Sándor mint szintén főegyházi megbízott Budapestre invitálta Koncz Sándort, ahol közölték vele, hogy ha ír egy cikket Sárospatak bűneiről, megnyílik előtte a karrier lehetősége. Teológiai tanár lehet, püspök lehet, és a zsinat elnöke lehet. Ha Koncz Sándor mindenáron püspök akart volna lenni, testvérek, megírta volna azt a cikket. Más is megírta. Koncz nem írta meg. Sajnálom, Gábor, nem lett püspök az édesapád. De ne bánkódj! Fénylő csillag volt. Olyan fénylő csillag, aki a sötétségben tapogatózóknak utat mutatott, a bizonytalanokat megerősítette, a félénkeket megbátorította, és a céltalanoknak célt adott. A missziója volt nekünk a fontos. Amit cselekedett. Hogy legyetek bátrak, és az Isten igéje az örökkévaló.

Legutoljára halála előtt néhány héttel ültem a levéltárban, valamit kerestem, ő volt már az igazgató. Én nem tudtam dolgozni, mert mondta, mondta, értékelte a múltat, a jelent és a jövőt. És amikor befejezte, eszembe jutott az az ige, ami itt tegnap elhangzott. És én ezzel fejezem be. A teológia folyosóján, a tanári szoba fölött ott volt ez az ige, Zsidókhöz írott levél 13. rész 7. verse: „Emlékezzetek meg a ti elöljáróitokról, akik hirdették nektek az Isten igéjét, és kövessétek hitüket!”. És ez az ige így folytatódik – és ez az utolsó mondatom – „Mert Jézus Krisztus tegnap, ma és örökké ugyanaz.” Isten áldjon meg benneteket!